

Bacsányiné Baumberg Gabriella.

(Harmadik, befejező közlemény.)

III.

HÁNYÓDÁSOK. — LINZBEN.

(1809—1839.)

GABRIELLA asszonyságának boldog békéje eltűnt, testi és lelki hányódása, nyomorúsága kezdődik, mikor a múzsa csak néha látogatja és művei nyomtatásra alig kerülnek. Csak innen szabad költészetének hanyatlását számítanunk. Igaztalan a vád, mely a költőnek Bacsányival való házasságát teszi letörése közvetlen okozójává: „A múzsa kegye elszállott a szerencsével együtt,¹ de ebben hazájának is része volt, mert nyomorában. Gabriella nem nyerhette el a kettős pálmát, mely Ausztria ekorbeli költőit illette, kiknek tenger nehézséggel kellett a márczius előtti időkben megküzdni. Pedig ő ekkor se ejtette ki lantját kezéből. De költészete, mely eddig zavartalan tükre volt életének, most a tó ingó felszínéhez hasonlít: egész képet nem ad, csak foszlott, tört sugarakat. Hivatását nem látja betisztán és kapkodni kezd, sokba fog és alig van ereje kár keveset befejezni. „Látod kedves Barátom — írja férjének — költői képzelmem mint keres tárgyat, táplálékot mindenütt.”² Éppen ez az időpont az, mikor Ausztria szellemi fejlődésében utoléri Németországot, személyes kapcsok folytán gyorsan virágoztatva föl a romantikát. Schlegel Vilmos 1808-ban jó Mme Staëllel Bécsbe, majd követi fivére, ki Károly főherczeg mellett alkalmazásban ott is marad.³ Így alakul meg a bécsi

¹ Sessi Mariannához írott költeménye. M. N. Múzeum. B. J. 1315. sz.

² Gabriella Bacsányihoz 1816 május 26. M. Tud. Akadémia. L. 4°—140. sz.

³ Vogt Frigyes és Koch Miksa: Geschichte der deutschen Literatur (Lipsee és Bécs, 1907.) II. k. 353. l.

romantikus kör Schlegel Dorotea szalonjában, hol Eichendorff, Körner, Gentz, Bettina és Klemeno Brentano fordulnak meg, s a melylyel Pichler Karolina is szoros összeköttetésben állott.⁴ „Az az időszak volt, amelyben a Schlegel-ek, Tieck és mások léptek föl; az úgynevezett romantika — még pedig nagy tetszéstől kísérve — először mutatkozott; a költői költészet...⁵ Pichler Karolina Collinnal, és másokkal is érintkezik, Gabriellára jellemző, hogy ők Collinnal éppen ekkor szakítanak,⁶ költőnők a romantikus Vernert sem 1807 körül csodálja, mikor az Bécsbe jő és feltűnést keltett darabjairól híres, hanem később, mikor mint hitszónok tűndököl.⁷ Hormayr-rel, kiben a nemzeti irány csúcsosodik ki, Gabriella összeütközésbe kerül, mert az sajnálkozik felette, hogy ily tehetség magát tönkretette.⁸ De la Motte Fonqué-ról így ír férjének: „Tudnod kell, hogy ez jelenleg a legünnepeltebb divatos költő.“ Művében (Coronna) csak babonát, miszticizmust lát, a mi szép, az nem új, a mi új, az nem szép benne. Őfelőle biztosak lehetnek, hogy nem fogja követni őket...⁹ Az egész iskoláról rossz véleménye van. Schlegel és a „Gattungsonettek“ neki „szánközörgés harmónikához képest“, az ő Schillerével szemben.¹⁰ Gabriellára jellemzők e szavak, és hisszük, hogy ő igen gyöngé romantikus lett volna. Kedélyvilága plasztikus, érzései éppen nem sejtelmesek, alakatlanok, ő „önmagával tisztában levő lélek,“ ki mindenben az egyeneset, világosat, az egyszerűt és megnyugtatót keresi, ki áttekinthető és kiszámítható. Érzelmei bizonyos szűkebb határokon soha át nem lépnek, mint az inga, mely kis kilengést végez. Gabriella sohse szertelen, sohse fantaszta, szeret a való biztos talaján állani; sejtelmei nincsenek, ő nagy őszinteséggel tisztán és világosan, mindig az érzelmi állapot legfőbb vonalait rajzolja. Csak erős egyéni színezését vihette volna be szerencsésen a romantikába.

Baumberg Gabriella letörése főként itt kezdődik: ifjúságában csak magát éneкли, önálló; majd férje hatása alá kerül, de az új irány nem felel meg műzsájának, nem is fogadják kedvezőn. A romantikusokhoz sem személyileg, sem hajlamai szerint nincs köze — most mit tegyen? Valóban érezzük a keserűséget, melylyel Körner ifjú halálát megirigylí, ki virágjában elesik.¹¹

A mi ifjúkori költeményeiben egyedüli: az őszinteség, ma már nem

⁴ Pichler Karolina: *Denkwürdigkeiten* II. k. 135. l.

⁵ Ugyanott 102. l.

⁶ Gabriella Bacsányihoz 1815 februárius 13. M. N. Múzeum. B. I. 1315. sz.

⁷ Gabriella Bacsányihoz 1815 márczius 8. M. Tud. Akadémia. L. 40—141. sz.

⁸ Horánszky id. m. 296—7. l.

⁹ Gabriella Bacsányihoz 1816 márczius 7. M. Tud. Akadémia. L. 40—140. sz.

¹⁰ Gabriella Bacsányihoz 1816 februárius 9. Ugyanott.

¹¹ Gabriella Bacsányihoz 1816 május 26. Ugyanott.

egyetlen, belső élményei sem adnak sokat neki, hiszen nem zengheti mindig — az ő korával — a szerelmet. Míg így az irodalmi fejlődésből alakja észrevétlenül eltűnik, a politikai fejlemények magukkal sodorják és áldozatul ejtik.

A francziák 1809-ben megszállják Bécset, és Bacsányit Napoleon nagy minisztere, Maret, ki a magyar költőnek egykor fogolytársa és jó barátja volt, a francziák részére valamelyes szolgálatra nyeri meg. Bacsányi hirtelen elhagyja Bécset állítólag Magyarországra siet.

Ha Gabriella eddig társadalmilag szakított előbbi környezetével, e szakadás most a politikai viszonyok által szakadékká lesz. „A haza eszméje és a nemzeti becsület fölébredt az utolsó évtizedek hosszú megszokása által elernyedtt szellemekben . . .”¹² Pichler Karolinát visszataszítja még a legszellemesebb, legudvariasabb francia társalgása is.¹³ Gabriella férje eltűnik, és csak egy súlyos gyanú marad utána: hogy ő fordította volna le Napoleonnak a magyarokhoz intézett kiáltványát.

November 19-én hagyják el a francziák Bécset, és ettől kezdve nyomozzák a fordítót. A rendőrség Gabriellát ezidőben kémekkel véteti körül, és neki az igazság ellenére kell viselkednie! Lelke nyugtalan férjéért, bár mint levelei mutatják, hollétéről állandóan tájékozva van. E leveleiből az is kiviláglik, hogy Bacsányi inkább szerencsétlen volt, mint bűnös. Mi birta rá, hogy nejt, biztos állását elhagyja és bizonytalan idegenségbe siessen! Ezt sem levelei, sem a későbbi pöriratok tisztázni nem tudják. Bacsányi folyvást hatalmas elleneit említi, a kik ellene dolgoztak, a kik, ha marad, joggyilkossággal tették volna el útból őt. Kik voltak üldözői? Sedlnitzky unokaöccse? A kikoszarott kérő? Aligha. Bacsányiék levelezésében előfordul egy bizonyos „S” a ki velük szemben méltatlanul viselkedik, ha ez tényleg Ohms volt is, az ifjúkori „S”-hez semmiképpen sem lehet köze.

Bacsányi Párisban szíves látásra lel. Felesége hírért ismerik, arról is szó esik Maret-ék körében: vannak-e gyermekeik? Bacsányi válaszol; feleségének sok szellemi gyermeke van, de élő egy se, a mi jelenlegi helyzetükben csak vigaszul szolgál. És szinte hidegen érintenek Gabriella szavai, melyeket ezidőben férjéhez intéz: „Én is hálát adok istennek, hogy nincsenek gyermekeink, az csak kín volna most az úton.”¹⁴

Maret Bacsányit ugyan szívesen fogadta, de biztos álláshoz nem segítette. Mindkét tény arra vall, hogy Bacsányi sem bűnös, sem nagy jelentőségű szolgálatot a franciáknak nem tehetett. Bacsányit hiú ábrándok kergették Párisba, ott fényes jövőre számított Maret-vel való barátsága révén, ám felesége, kinek tisztultabb ítélőképessége gyakran leszállítá

¹² Pichler Karolina: Denkwürdigkeiten II. k. 137. l. ¹³ Ugyanott 157. l.

¹⁴ Gabriella Bacsányihoz 1811 februárius 6. M. Nemzeti Múzeum. B. I. 1315. sz.

férjét fellengéseiből, most is először jő rá a szomorú tényállásra: őt nem kecsegteti Páris fénye; mikor férje az operáról ír neki, ő csak csendes otthonra vágyik: „Mit adhat nekem egész Páris az én összetört házi boldogságomért? Egyszerű örömeimért, igénytelen megelégteléseimért?”¹⁵ Józanul írja másutt: „Az ígéretek: nekem csak első pillanatban voltak egetigérők, nyugodtan megfontolva jól látom, hogy spanyol falúk azok.”¹⁶ És még se Gabriella csügged. Minden kis vagyónával, lelke nagy erejével áll férje mellett. Férje is a leggyöngédebb hangon ír neki. Gyakran kéri, hogy csak ne írjon új verseket. Gabriellát az alkotás igen megviselte, és ezért írja neki Bacsányi oly sokszor az 1810-ben először hangoztatott intelmet: „Költened most talán egyáltalán nem kellene többé, mert az ily szellemi munka soha sincs megerőltetés nélkül, és az alkotás téged mindig igen megrázott.”¹⁷ Ajánlja hogy csak dolgozzék régi versein, például a „Schillers Bild“-en. Gabriella nem is ért rá verselni. Lassan készül a nagy útra, hogy utána menjen férjének. Bacsányi még idejében beadta lemondását hivatalában és azt el is fogadták. Feleségétől is kívánja, hogy Metternichet kihallgatáson kérje távozási engedély kieszközlésére. Maga Párisból intéz folyamodványt ez ügyben a herceghez. O'Donnel gróf, a ki kihallgatja, még mindig az előkelő hivatalnok gyermekét látja Gabriellában, marasztja, de ő felel; ő most már az üldözött férfiú felesége, sorsuk közös. Gabriella, mint mindig, a szentebb kötelességet választja, ezért a világban rövidet húz.

Az utolsó sűgár Gabriella homlokára Mária Lujza házassága alkalmával esik. A szelíd megadás, melylyel ő eszköze lett a politikai érdekeknek, ideállá emeli a császári lányt költőnők szemében. Minden lépését figyelemmel kíséri,¹⁸ jelszavát — „mit isten akar” — sajátjául választja: és a római király születésekor így kiált fel: „Üdvözlégy . . . malasztal teljes!”¹⁹ mert Mária Lujza is békét teremt fia által a világon. Mig Pichler Karolina őszintén leírja, hogy Napoleon menyasszonya esküvőjén se volt ragyogó jelenség,²⁰ Gabriella még később is így ír róla: „Úgy festett, mint egy angyal, és az is volt számomra!”²¹ E forró szeretetből fakadt az óda, melyet a „világboldogító esemény,” a házasság alkalmával szerzett. Hogy Gabriella neve akkor még drága

¹⁵ Gabriella Bacsányihoz 1810 május 29. Ugyanott.

¹⁶ Gabriella Bacsányihoz 1810 október 14. Ugyanott.

¹⁷ Bacsányi Gabriellához 1810 márczius. M. N. Múzeum kéziratára. B. I. 1315. sz.

¹⁸ Lásd Gabriella leveleit Bacsányihoz: 1811 januárus 5, februárus 6, márczius 18 stb. M. Nemzeti Múzeum kéziratára. B. I. 1315. sz.

¹⁹ Gabriella Bacsányihoz 1811 januárus 2. Ugyanott.

²⁰ Pichler Karolina: Denkwürdigkeiten II. k. 188. l.

²¹ Gabriella Bacsányihoz 1814 decz. 12. M. N. Múzeum kéziratára. B. I. 1315. sz.

volt honfitársainak, mutatja a tény: hogy értésére adják; várnak valamit tollából ez alkalommal.²²

Gabriella kettős alkalmat használ föl most versírásra, a felséges menyasszony szívéhez fordul árván maradt kis rokonai nevében. E költemény, melyet többféle díszes alakban nyomatott és köttetett be költőnőnk, már tartalmilag megegyezik azon eszmékkel, melyeket ő kifejezni óhajtott: „a gyermeki önmegtagadás gyöngéd odaadását, a hősi határozottságot: magát áldozatul adni.“ E szellemben van írva a „Waisengedicht“, az „emberiség boldogítójához“ szól, ki földöntúli kiengesztelésében az istenséghez hasonló.²³ „Hattyudalom hazám földén“, így nevezi a költeményt Gabriella.²⁴ Ekkor keresik föl az iskolák, veszik meg költeményeit mind, ám ez a régi fény utolsó föllobbanása, Ausztria hajdani kedvence fölvehette a koldusbotot.

Ez időből csak töredék, ami még ránk maradt: már 1811-ben a dauphin születésére mit se tud írni.²⁵ Ekkor szólítják fel Lipcséből is, hogy írjon az „Uránia“ számára,²⁶ ugyanez időből való négy versornyi fohásza a reményhez, talán magva a később tervezett, soha el nem készült „Hymne à l' esperance“-nak. Egyetlen befejezett verse a „Bardale“, melyben csendes gondját, otthonát festi,²⁷ ugyanekkor életrajzát is szeretné folytatni. Férje örül ennek, Gabriella kéri is, hogy

²² Horánszky, valószínűleg a Bacsányi-pár kézírataiból, közöl egy ódát, mely szerinte Gabriella műve lenne. (293. l.) Ennek a költőpár levelezése határozottan ellentmond. Május 12-én értesíti Gabriella férjét, hogy néhány költeményt küldött neki, melyek a császárléány esküvőjét éneklik. Május 29-én ugyancsak említi e verseket és az ezek egyikében előforduló Louise — Paradiése rimpárt. „Nekem is tele van, kedves Jánosom! a fejem és szívem . . de . . nem tudok semmit, semmit a világra hozni.“ Innen gondolható, hogy e versek nem lehetnek Gabrielláé. Már pedig az említett rimpár abban az ódában jó elő, melyet Horánszky mint Gabrielláéét közöl. Döntő bizonyítékul a következő levelek álljanak: Július 19-én írja Bacsányi, hogy szeretné a költeményt: „Die Welt war aufgelöst“ . . stb. megbirálni. Ez a Horánszky által közzétett óda. Július 31-én Gabriella válaszol: „Amit kéziratban csatoltam, az nem került nyomás alá, nem is tőlem való, de sokáig szerzőjének tartottak . . .“ Ellenben kiemeli, hogy az árvákról írott költeménye annyit hajtott neki, mint eddig egy verse se. Bacsányi augusztus 25-én válaszol; jó hogy neje értésére adta idején, hogy a költemény: „Die Welt war aufgelöst“ . . stb. nem tőle való. (Mind e levelek a M. Nemzeti Múzeum kézírattárában B. I. 1315. sz. a.)

²³ Gabriella Bacsányihoz 1810 július 12. M. N. Múzeum kézírattára. B. I. 1315. sz.

²⁴ Különnyomatban az Akadémiában: Der erhabenen Kaiserbraut Marie Louise stb. (Bécs, 1810.) A nyújtott segélyt is versben köszöni meg. Különnyomatban ugyanott: Dank der vier armen Waisen stb. (Bécs, 1810.)

²⁵ Gabriella Bacsányihoz 1811 márcz. 26. M. N. Múzeum kézírattára. B. I. 1315. sz.

²⁶ Az Uránia kiadónőjének levele. M. Tud. Akadémia kézírattára. 40—141. sz.

A zsebkönyvet megszerezni nem lehetett.
²⁷ Kelet nélkül, de vonatkozásai alapján csak ez időből M. Nemzeti Múzeum kézírattára. B. I. 1315. sz.

gyűjtse össze leveleit, mert azok életrajzához tartoznak.²⁸ Továbbit erről nem tudunk. Arra is van adat, hogy Gabriella ezidőben drámát akart írni. „Látom — írja férje — hogy drámai költő is akarsz lenni . . . Az előadásra magam is kíváncsi vagyok . . .“ A Bacsányi által adott címekből látni, hogy talán ismerte is a drámát valami alakban és hogy Gabriella itt is saját sorsukat írta meg születésnapjával kapcsolatban: „Az Emigránsok“ — „Márczius 24-ike“ — „Elválás és Viszontlátás,“ stb.²⁹

A viszontlátás valóban közeledett. Napoleon évi 2000 frank kegydíjat utal Bacsányinak, mint „homme de lettre“-nek és Gabriella 1811 április 6-án elhagyja Bécset.³⁰ Kutyája és madara megy vele, egy cseléd-féle vágyott volna elkísérni. Ennyi. „Elhagyom atyai házamat könny és hazámat sóhaj nélkül, hogy az egyetlen baráttal, ki a világon enyém, egy lehessenek.“³¹ E szomorú szavakat kutyája szájába adta és tréfáinak örül is Bacsányi: „Látom valóban, hogy te egy kicsit még pajkos tudsz lenni. Mindenesetre kedvemre lesz, ha jó humorodat magaddal hozod.“³² Április 27-én érkezik Gabriella elébe siető férjével Párisba.

A rendőrség ekközben abbnahagyta a kiáltvány ügyében megindított kutatását, mivel nyomra nem jutott. Három évi csend borúl a Bacsányipárra. Csak annyit tudunk róluk, hogy a Párisban megfordult Hammer báró nagyon szerény viszonyok között lelte őket.³³ Gabriella előre rettegett volt, milyen nehéz lesz ott új otthonot teremtenie és ez évekről azt mondja később, hogy gondterhesek voltak.³⁴ Gabriella segélyért fordult Mária Lujzához, kit újra meg énekelt, de személyesen sohase jutott elébe. Költeménye nem került nyomás alá, ellenben megjelent a bécsi „Beobachter“-ben a Sessi Marianna énekesnőhöz írott költemény³⁵ a „Sammler“-ben is tán. A művésznő Gabriellával oly jó viszonyban élt, hogy még angliai körútjára is magával vitte volna. Gabriella visszariadt a tengertől; később megbánta, hogy nem ment vele.³⁶ 1813 áprilisében szerepel Sessi Marianna mint vendég Párisban. Gabriellában

²⁸ Gabriella Bacsányihoz 1811 márczius 12. Ugyanott.

²⁹ Bacsányi Gabriellához 1811 februárius 9. M. N. Múzeum kézírattára. B. I. 1315. sz.

³⁰ Utazását korábban tervezte. Lásd 1811 márczius 22. levelét a württembergi herceghez. M. Tud. Akadémia kézírattára. L. 40—141. sz.

³¹ Gabriella Bacsányihoz 1810 november 18. M. N. Múzeum kézírattára. B. I. 1315. sz.

³² Bacsányi Gabriellához 1811 januárius 31. Ugyanott.

³³ Pichler Károlina: Zerstreute Blätter 26. l.

³⁴ Horánszky id. m. 352. l.

³⁵ Egy levéltörredék, melyről nem tudni, melyiküktől ered, kírja a költemény birálatát a „Der Sammler“ című lapból. (Bécs, 1813 június 3.) Ugyanitt a költemény is megjelent, a mint azt Goedeke is jelzi. (VI. k. 509. l. 1908.) Gabriella szerint a vers a „Der Beobachter“-ben is megjelent volna. L. Gabriella levelét férjéhez 1814 november 26. M. Nemzeti Múzeum kézírattára. B. I. 1315. sz.

³⁶ Gabriella Bacsányihoz 1815 februárius 3. Ugyanott.

a hazai hangok fölébresztik elhantolt fájdalmait, három szakasznyi versben csordul ki keserősége. E költemény igazi belső alkalomból fakad, szebb, mint bármely, amit költőnk az időtájt alkot. E verséhez írta valaki oda: „A költőnk akkor a „honvágy“ neve alatt ismert betegségben szenvedett.“³⁷ A második szakasz egész tragikumát tárja elénk a hitvesi hűség és honvágy között vergődő léleknek:

„Ha a kihamvadtt mult, a messzi drága,
Emlékezés tüzenél rámtelint:
Férjem öléből akkor önkénytelen sovárgva
Magamtól elrabol hazám, s magához int.
Akkor Aspasia, te intsz! És én megint
Megtérek. Könnyem indul néma árba
Dalod a szentebb törvényt megmutatta;
Bár szívem százszor megszakad alatta.“³⁸

Egyszerű, keresetlen és rövid az egész. Ugyanekkor folytatni szeretné folytatni az Amor und Hymen is, mely még egyre foglalkoztatja.

De egyszerre csak odahagyja Páris, Bécsbe siet 1814 szeptember 11-én érkezik meg a császárvárosba, talán férjének akar kegyelmet eszközölni ki, mivel a francia nyugdíj a politikai helyzet miatt bizonytalanná vált. Itthon szomorú tapasztalatok várják.³⁹ Régi barátai elfordúlnak tőle és ő Bádénbe siet gyógyulást keresni. Itt beszél Mária Lujzával, ki megígéri, hogy kérését személyesen nyújtja át császári atyjának.⁴⁰

Apró kézimunkák árából teng Gabriella, nyomorában szemébe nevetnek az asztalnál és a bécsi álarczos bálon gúnyt űznek nevével.⁴¹ „Meleg háziruhám legmelegebb barátom,“ írja.⁴² Látva Collin sírját, kifakad: paszkillust tudna írni róla: „A vándor múza Collin sírján, vagy más szóval Bacsányi neje férje tanítványának sírján.“ Ugy látszik, Collin a költőpár jobb napjaiban nemcsak jó viszonyban élt velük, de szellemi táplálékot is nyert Bacsányitól. „Ez a mód — írja Gabriella —

³⁷ A M. Tud. Akadémián levő példányhoz. A M. Nemzeti Múzeumban is megvan. B. I. 1315. sz.

³⁸ Eredetiben: Wenn der Vergangenheit verloschne Scenen
Die Phantasie mit frischen Farben ziern
Wenn aus des Gatten Arm ein unwillkürlich Sehnen
Nach meiner Heimat mich mir selbst einflührt
Dann winkst Aspasia du mir, und tief gerührt
Meid' ich den Wahn; es fließen meine Tränen
Du zeigst mir der Gattin höh're Pflicht,
Nach einem Kampf, der oft das Herz mir bricht.

³⁹ Gabriella Bacsányihoz 1815 februárius 3. M. N. Múzeum kéziratára. B. I. 1315. sz.

⁴⁰ Gabriella Bacsányihoz 1812 december 12. Ugyanott.

⁴¹ Gabriella Bacsányihoz 1815 februárius 3. Ugyanott.

⁴² Gabriella Bacsányihoz 1814 december 5. Ugyanott.

a mint ilyen emberek szerencsájukat megalapítják: hogy hálátlanul mel-
lőzik azokat, a kik őket emelni segítették“ . . . „Érzelmeim forrongásai
megbocsáthatók lesznek legalább a te szemedben.“⁴³ E hangulat bizony
nem volt költészetre alkalmas: „Vedd el a lámpa olaját és elalszik. Csak
rád és szerencsétlenségünkre gondolok és ez nem költői anyag; vagy
ha e tartalmas tárgyat föl akarnám dolgozni, bizonyos vagyok benne,
hogy megőrülnék. És minek túlfeszíteni szellemi erőmet? Mit használ
az eddig nekem?“⁴⁴

Azért pillantott a jó sors is Gabriellára; a fürdőn megerősödik,
a Klügel-család mindenképp ellátja,⁴⁵ oltalmába veszi őt, márcziusban
pedig Rupprecht, a költő és botanikus nyitja meg előtte otthonát.⁴⁶ „Még
a költészethez is volna indítékom, ha Pitius haragos istennel és a mú-
zsákkal össze nem kocczantam volna.“ Majd augusztusban így ír:
„Márczius óta a barátság ölében élek, nemes, jóságos emberbarátok
között és a Múzsák e menházát királyi trónnal fel nem cserélném . . .
Kevés idő óta neki fogtam költőileg tevékenykedni, itt különféle virágzó
tehetségek találkoznak, melyeket ő (Rupprecht) kertje számára növények-
kint akar fölnevelni.“⁴⁷ De máj szeptember 24-én tudatja férjével; „Rupp-
rechték nemsokára a városba költöznek és ott nincs számomra helyük.“⁴⁸
Itt írta a charade-okat, melyeket maga se sokra becsül, jelentéktelen
képekről mondja egyszer: „Csak Charadeok.“⁴⁹ Azért ezeket is leendő
verskötetébe szánja. Ezidőből való még a „Vertrauen auf Gott.“⁵⁰ Vallá-
sos költeményt ír, mint még soha. E vers a gyermeki odaadás, a bizó,
megingathatlan hit egyszerű rebegeése, szilárd vallomás, isten minden-
ható szerelme, könyörülő atyai e szíve mellett.

Oh szán ő minden szenvedőt,
Számlálja kinjaid,
Ő jobban szeret, mint te őt,
Tudja, hogyan segít.

Gyermeke vagy, ő jó atyád
Ő a jóság maga!
Gondol s tovább gondol reád
Mint mindenik apa.⁵¹

A világban mindent vesztett szív örök jogát érvényesíti,
Istenhez legközelebb állani. Az egész gyermeken egyszerű szabadba

⁴³ Gabriella Bacsfányihoz 1515 februárius 3. M. N. Múzeum kézfattára. B. I. 1315. sz.

⁴⁴ Gabriella Bacsfányihoz 1815 februárius 3. Ugyanott. ⁴⁵ Ugyanabban.

⁴⁶ Gabriella Bacsfányihoz 1815 április 13. M. Tud. Akadémia. L. 40–141. sz.

⁴⁷ Gabriella Bacsfányihoz 1815 augusztus 1. Ugyanott. ⁴⁸ Ugyanott.

⁴⁹ Gabriella Bacsfányihoz 1816 június 25. M. Tud. Akadémia. L. 40–140. sz.

⁵⁰ Gabriella Bacsfányihoz 1815 márczius 8. M. Tud. Akadémia. L. 40–140. sz.

⁵¹ Eredetiben:

Er weiss, dass du im Elend bist.
Er sieht dem Jammer zu:
Er sieht, was gut und nützlich ist
Und liebt dich mehr als du.

Er will dir helfen, er ist gut;
Ist Vater, du sein Kind.
Ist besser und ist länger gut
Als alle Väter sind.

öntve, a legmagasabb pontot jelöli Gabriella költészetének nem éppen művészi értékeiben, de etikájában. Ennyire távol minden földitől, ilyen közel az örökkévalósághoz és ilyen teljes meggyőződéssel a jónak diadala felett nem kiált a mélységekből soha többé. Valószínűleg Gilbert francia költőnek zsoldárszerű verse után írta: „J'ai révéle mon coeur au Dieu de l'Innocence“ etc. E vers csatolva van Gabriella egy korábbi leveléhez,⁵² és egyes sorai, gondolatai teljesen egyeznek Gabriella versével: „Er sieht die Träne, die du weinst“ . . . És Gilbert: „Il a vu mes pleurs pénitents.“ Hasonlít fölfogása az istenről, mint az emberek jó atyjáról: „Er ist Vater, du sein Kind,“ a francia költőéhez: „Les malheureux sont ses enfants.“

Ezidőben befejezi „Schillers Bild“-et és az Aglajába szánja,⁵³ valamint a Fügér festőhöz írott ódát, de mielőtt Rupprecht köribe került volna, mert ezután csupa charadokat írt.⁵⁴ Sőt a Schillers Bild⁵⁵ valószínűleg meg is jelent már. Ekkor készült azonban a jelentéktelen Begleitung.⁵⁶

Mint derült égből villám: úgy sujtott le rá új csapás. Bacsányi 1815 augusztus 15-én Belleville-ben elfogják, irományait lefoglalják. Rég elfelejtett pörét a kiáltvány ügyében újra fölveszik és újabb vád tetézi a régit, hogy Bacsányi a császárt Párisban nyilvánosan szidalmazta, és ellene izgatott volna. Dijonba, majd Mainzba hurcolják, vele embertelenül bánnak; feleségével leveleznie sem szabad.⁵⁷ Bacsányi 1815 október 21-én megérkezik a spielbergi börtönbe. A császár Brünmben bizottságot nevez ki, a mely a pört csak vezeti, de a melynek ítéletet mondani jogában nincsen. A vizsgálat ideje a legszörnyűbb a költőpár életében. Csak hosszas kérésre engedik meg, hogy levelezzenek. Gabriella elhalmozza férjét gyöngédsége ezer jelével. Ő maga újra jóltevőre tel. Ezuttal Kokorsova⁵⁸ grófnő veszi védőszárnya alá, kinek kislányával Gabriella olvasgat, kézimunkál.⁵⁹ A grófné jobb lakásról is gondoskodik,⁶⁰ mert Gabriella azelőtt nagy nyomort látott, még éhezett is. „És

⁵² Gabriella Bacsányihoz 1811 februárius 19. M. N. Múzeum. B. I. 1315. sz.)

⁵³ Gabriella Bacsányihoz 1810 márczius. Ugyanott. Itt említi Gabriella először e versét. Ujra 1815 augusztus 1. M. Tud. Akadémia kéziratára. L. 40—140. sz.

⁵⁴ Gabriella Bacsányihoz 1816 januárius 3. M. Tud. Akadémia. L. 40—140. sz.

⁵⁵ Gabriella Bacsányihoz 1815 szeptember 20. Ebből a levélből sejthető. M. Tud. Akadémia kéziratára. L. 40—141. sz.

⁵⁶ Horánszky id. m. 339. l.

⁵⁷ Szinnyeinél és Horánszknál hibásan Korokosova. L. Wurzbach (1864) 12. k. 304. l. Azonkívül Gabriella számos (1816 január 24. stb.) levelét M. Tud. Akadémia kéziratára. L. 40—140. sz. stb.

⁵⁸ Gabriella Bacsányihoz 1816 januárius 24. Ugyanott.

⁵⁹ Gabriella Bacsányihoz 1816 május 26 Ugyanott.

⁶⁰ Gabriella Bacsányihoz 1816 június 6 és május 30. M. Tud. Akadémia kéziratára. L. 40—140. sz.

ha ez a láthatatlan mű (t. i. a gyomor) nem működik, a szegény fej szenved legjobban“ . . . „Isten jutalmazza meg a jó grófnét, ki vándor műzsámnak menházat nyújtott . . .“ „Azt hiszem, most tündérpalotában lakom.“⁶¹

Bacsányi sokat aggódik nejéért: „A te sorsod szerelmem! . . . széttépi szivemet.“⁶² Így ír neki, mindig arra kérve, hogy legalább szellemi munkával ne erőltesse magát. Gabriella válaszol: „És ha most írnék valamit, az utasítás volna, — a legkönnyebb módszerre, pehelyről szalmára jutni — és bár ez nem volna az Aglajába való közlemény, való azonban a „Possbühne“-re.“⁶³ E keserűségében fratna férjével inkább paródiát Ossziánból, de azért komoly gondolatai is vannak költészetét illetőleg. Retzer szeretné Gabriella verseit új kiadásban látni, Gabriella tudja, hogy ez az ő saját költségén már soha sem lehet. „Spanyol falú“ mindez.⁶⁴

Életrajzából tündérmesét szeretne írni. Mind több anyaga van hozzá, hisz tündérpalotában lakik, a grófné kisleánya testvéri szívvvel van hozzá.⁶⁵ Meg is éneklí a drága gyermeket, ki kibékíti az emberek szívtelenségévé.⁶⁶ Férje orvosáról is verset⁶⁷ írt, de főleg az életrajz gondolata foglalkoztatja folyton: „A gonosz tündér, ki jó mentőmmel mindig harcban állott . . ., nézheti akkor, csodálkozván, saját dicsőítését és mint a baziliszk, megpukkadhat önképe láttára . . .“⁶⁸ E terve, mint férjének adott tanácsa lelke egyensúlyának pillanatnyi, fájdalmas megbillentése. És ez a soha meg nem valósított terv Gabriellában a romantikára hajlás egyetlen kis vonása. Fouqué démoni asszonya, a „Coronna“ hőse inspirálhatta költőnőnknek e gondolatot; vagy általában az akkori költészetben nagyban szereplő varázslatos, gonosz, földfeletti erejű nők. A színpadon is sok mesét adtak elő, és Gabriella az „Ezeregy éj“ regéibe is elmerült.⁶⁹ Éppen Coronnával kapcsolatban írja: „Csupa ilyen könyvet olvasok . . . Schiller művei méreg volnának nekem, csupa tündérmesét, azért támadt a gondolatom, életrajzomból tündérmesét gyúrni.“⁷⁰ E terv az Oberon-nal is hasonlóságot mutat.

⁶¹ Gabriella Bacsányihoz 1816 februárius 20. M. N. Múzeum kéziratára. B. J. 1315. sz.

⁶² Gabriella Bacsányihoz 1816 május 20. M. Tud. Akadémia L. 4°—140. sz.

⁶³ Gabriella Bacsányihoz 1816 márczius 14, május 20 és május 30. Első a M. Nemzeti Múzeum kéziratárában B. J. 1315. sz., második, harmadik a M. Tud. Akadémia kéziratárában. L. 4°—140. sz.

⁶⁴ Gabriella Bacsányihoz 1816 május 26 és 30. Ugyanott.

⁶⁵ Gabriella Bacsányihoz 1815 deczember 24. Ugyanott.

⁶⁶ Gabriella Bacsányihoz 1816 februárius 20. Ugyanott.

⁶⁷ Gabriella Bacsányihoz 1816 május 30. M. Tud. Akadémia. L. 4°—140. sz.

⁶⁸ Gabriella Bacsányihoz 1818 febr. 3. M. N. Múzeum kéziratára B. J. 1315. sz.

⁶⁹ Gabriella Bacsányihoz 1816 márczius 24. M. Tud. Akadémia. L. 4°—140.

⁷⁰ Gabriella Bacsányihoz 1816 januárius 17. Ugyanott.

Az 1815 óta virágzó Aglajá-ba szánja a „Hymne a l'Esperance“-ot a „Nachtigall“-t, melyet Gleim hasonló verse után akar írni. De csak „Schillers Bild“ és az óda „An Fügler“ jelennek meg 1816-ban. (Aglaja 84 és 88. l.) Utóbbi Gabriellának utolsó klasszikus mértékében írott verse. Mint a „Schillers Bild“-ben, úgy itt is talált Bacsányi egy hibás sort.⁷¹ Ugyanekkor folytatja az „Amor und Hymen“-t, legalább is említi, hogy folytatni szeretné,⁷² egy „Lorenzo“ című balladát is akar írni.⁷³ „Feengedicht“-je,⁷⁴ mely megvan az Akadémiában, az ismeretlen „Rückerinnerungen,“ és a „Bundesfest“⁷⁵ készül még etájt, utóbbi mint „Bundesfeier“ az akadémiai gyűjteménynek mintegy nyitánya. Gabriella már ekkor „Életem utolsó órájának“ nevezi e költeményt.

Ebben drága férje mellett tesz vallást, ki most élete legsúlyosabb napjait éli. A pör befejeződik. Jogilag kifogástalanul vezetve, Bacsányit levelezése, vallomásai alapján romlatlan, nemeslelkű embernek nyilvánították. Ő a kiáltványt csupán átnézte, annak ujjíráshoz, mint bebizonyosodott, ideje sem volt. Az egyetlen éjjelre, midőn ő a francziáknak segédkezett, a Hofcommissariat-tól volt kirendelve a francziákhoz szolgálattételre. Ő ez engedély alapján nézte át a fordítást, de lefoglalt irományai között ez engedélyt állítólag föl nem találták. A másik vád bizonyítékok híján elesett és így Bacsányi a legjobbat remélhette,⁷⁶ de Sedlnitzky rendőrminiszter életfogytig Linzbe száműzi. Gabriellának évi 4—500 forint följánlása mellett értésére adják, hogy Bécsben maradhat. Ám ő fölveszi férje keresztjét. Mit is keresne Bécsben? Utolsó időkben elrejtőzött ismerősei elől,⁷⁷ fájt neki régi szépségéből, jóllétéből koldusan — kifosztva jelenni meg előttünk. Testi hervadása igen kegyetlenül érintette, gyakran írja férjének: megváltoztam, hajam megöszült!⁷⁸ Mikor a császár az utcán merően nézi meg, Gabriella mindjárt arra gondol: bizonyára külseje miatt! Régi ruháiból tisztességes öltönyöket varrogat magának, nem felejtí soha, hogy ő egykor a bécsi bálók ünnepelt divatkirálynője volt. „Mivel mindent magam készítek magamnak, így mindig eléggé jól öltözöttnek látszom, mert az ismert példabeszédhez igazodom: csak a gallért, nem a gyomrot nézik.“⁷⁸ Így akar fönmaradni, lelkében, viselkedésében nem süllyed soha.

Később férje becsületéért elégtételt kér a császártól, de Sedlnitzky,

⁷¹ Gabriella Bacsányihoz 1816 januárius 16. M. Tud. Akadémia. L. 4°—140. sz.

⁷² Gabriella Bacsányihoz 1816 márczius 7. Ugyanott.

⁷³ Említve 1816 május 12. Ugyanott.

⁷⁴ 1816 június 6. Ugyanott. ⁷⁵ Horánszky id. m. 424—438. l.

⁷⁶ Pichler Karolina: Zerstreute Blätter 26. l.

⁷⁷ 1810 januárius 1. M. Nemzeti Múzeum kéziratára B. J. 1315. sz.

⁷⁸ Gabriella Bacsányihoz 1816 július 25. M. Tud. Akadémia. L. 4°—140. sz.

ki 1816-ban még segélyt ad Gabriellának, „Die deutsche Muse“⁷⁹ című verse kinyomatására, most tolakodó koldúsoknak nevezi a Bacsányi-párt, és utjokat a császári háztól örökre elzárja. A mi kegyben még részesülnek, azt Gabriella Wrba grófnak tulajdonítja.⁸⁰

Bacsányiék életének utolsó fölvonásához értünk. Bacsányi újból elnyeri a francia kegydíjat, Gabriella atyja után 500 forint segélyt élvez;⁸¹ így vonulnak el a világtól teljesen. Az 1817-ik év első felét Badenben töltik, majd megtérnek Linczbe. A világ nem érdekli őket többé. Az sem segít rajtuk, hogy Bacsányi visszakapott irományaiban a kirendelő iratot fölleli, sem az, hogy minden jel szerint a kiáltvány fordítása egy Kermelics nevű magyarra hárul.⁸²

Uj környezetük szereti és tiszteli a költőpárt, Gabriellában az udvari komorna öröme csillan fel, midőn a Lamberg uralkodó hercegi pár kegyébe fogadja őket. Ismerkedésüket Gabriella megéneklei:⁸³ a hercegi keřtből őzbak fut a költőnő csöndes kertecskéjébe. Az utána-siető vadásztársaság a lelőtt őzzel Gabriellát megajándékozva, elsiet. A hercegné bájos leánykája bevallja Gabriellának, hogy az egész csak ürügy volt, mert a költőnőt körükbe óhajtják vonni és csak így ismerkedhettek meg e csöndes ház magános lakóival. A hercegnét gyönyörűen jellemzi a költemény néhány sora:

„Mert törvénye egy van csupán,
Becsületre, erényre hallgat,
Nem előítélet után,
De érdem szerint oszt jutalmat.“⁸⁴

Gabriella régen elszokott mindentől, „ami a szellemet kibékíti, ami a szívet elbűvöli.“ Azért mégis elfogadja a pártfogó kezét és ettől kezdve a császári ház helyét szívében a Lamberg ház foglalja el. Ünnepeiket a hercegné nyájas fölhívására⁸⁵ költeményeivel teszi tartalmassá.

E nemesszívű asszony és egy ifjú ember ragaszkodása teszük édessé a költőpár utolsó éveit. A képfaragó Hafner ez ifjú, ki Kininger ajánlatával jó Bacsányiékhoz s lel. otthonra náluk, fiúi érzelmekkel viszonzva

⁷⁹ Különnyomatban az Akadémiában,

⁸⁰ Szinnyei id. m. 124. l.

⁸¹ Horánszky id. m. 471–74. l.

⁸² Ugyanott 441. l.

⁸³ Akadémiai kéziratós gyűjtemény. „Der Rehbock.“ IV. könyv R. U. J. M. 40–82. sz.

⁸⁴ Eredetiben: Sie regelt sich nach den Gesetzen
Der Menschlichkeit und Ehr' und Pflicht
Weiss jeden nach Verdienst zu schätzen
Und huldigt Vorurteilen nicht.

⁸⁵ Lamberg hercegné levelei Gabriellához 1823 október 16, június 19. Lamberg herceg Bacsányihoz 1823 januárius 6. M. Tud. Akadémia kéziratára. L. 40–141. sz.

Gabriella angyali jóságát, kiről még 1877-ben is meghatva beszél Thalynek. E nyugalom meghozza gyümölcsét: költőnők lelke, szelleme, lecsillapul és új munkára kész.

A linzi békés években Gabriella neki fog, hogy élete munkáját egyetlen nagy műben takarítsa be. Kivált férje szeretné felesége költeményeit az utókornak oly alakban átadni, a mint ő azt a legtökéletesebbnek tartja. Gabriella fölsóhajt: „Későbbi hirem üres szó nekem!” De azért nem tesz le soha a gondolatról, hogy egy újabb, teljes gyűjteménnyel a világ elé lép. Retzer óhajára, kinek szintén ez a vágya, Bacsányi így felel: „Különben nem volna barátunk, hazafi, osztrák és európai ember.”⁸⁶ Másutt így ír: „Még hátralévő vágyaimnak igen igen csekély számában . . . , első lenne: költeményeidnek új, teljes kiadását megérni . . .”⁸⁷ Gabriella válaszol: „De most nem lehet erre gondolni. Akkor is az előfizetés útját kellene választanom, a mire te talán nem volnál hajlandó . . .”⁸⁸

Így remélnék, csüggedeznek, míg a linzi otthon békéje Gabriellának újra kezébe adja a tollat. Bár: „egy dal se sikerül most néki,⁸⁹ panaszol Múzsájáról, mégis sikerül elrendeznie és ujjal gyarapítania a gyűjteményt. A Lamberg ház hozza összeköttetésbe költőnőket Iflastelli bécsi kiadóval, ki „Huldigung für Frauen“ című zsebkönyve számára Gabriellától költeményeket kér, ugyancsak fölkeri őt, hogy költeményei kiadásának költőietlen részét bízva reá, és küldje el címére a rendezett kéziratokat.⁹⁰ Bizonyára e fölszólítás sarkalja Gabriellát versei összeállítására. E kéziratok gyűjteménybe mindazt bele tette, amit élete valódi értékes gyümölcsének tartott. Halála korábban jött, mintsem kiadhatta volna és Bacsányi örökösei, bár a költő halálakor meghagyta azt, a hagyatékából nem tudták fedezni a kiadás költségeit. Most a Kantz Zsigmond által rendezett Bacsányi-íratok között hever, két kézirat példányban a M. Tud. Akadémiában, mint a Bacsányi pár utolsó füstbement álma.⁹¹ Az első gyűjtemény impurum és bizonyára Bacsányi kezén ment át, a tisztázat egészen sajtó alá van rendezve.

A „Bundesfeier“ mintegy megnyitja az egészet, „Utolsó dalom“ mondja most Gabriella róla. Az öt könyvre osztott mű első része Gabriellának azon verseiből telik ki, melyeket ő az 1800-ban megjelent

⁸⁶ Gabriella Bacsányihoz 1814 decz. 5. M. N. Múzeum kéziratára. B. I. 1315. sz.

⁸⁷ Bacsányi Gabriellához 1816 márczius 14. Ugyanott.

⁸⁸ Bacsányi Gabriellához 1814 december 24. M. Tud. Akadémia. L. 40—141. sz.

⁸⁹ Gabriella Bacsányihoz 1816 május 30. M. Tud. Akadémia. L. 40—140. sz.

⁹⁰ Gabriella kiadatlan versgyűjteménye az Akadémiában. IV. könyv: Begleitung R. U. I. M. 40—82. sz.

⁹¹ Iflastelli levele Gabriellához 1823 augusztus 2. M. Tud. Akadémia. L. 40—141. sz.

gyűjteményből az 1805-beli kiadásba fölvételre érdemesített. De hozzávesz még hármát az akkor elhagyottakból. A sorrend alig változik. A második könyv a *Költemények* többi verse, hozzávéve „Schillers Bild,“ „An einen Freund,“ „Die Weihe“⁹² Ezek még a linzi évek előtt keletkeztek. A *Költemények* rendje szintén meg van tartva. Harmadik rész: „Hymen und Amor.“ A negyediket újabb költeményeinek, az ötödiket a Charade-oknak szenteli.⁹³

Ez az utolsó gyűjtemény, (mintegy 299 lapon) művészien elrendezett anyaga. Egy pillantás az egész életre, a hajótörött mosolya; ki mindent sülyedni látott, ám egyetlen kincsét megmenté, mely drágább mindennél, ami elsülyedt: ez a „Bundesfeier.“ Gabriella mennyben élt a száműzetésben. Neki az ösvény rózsával volt borítva, szerelmük több volt, mint emberi. Mily egyedül állt kedvese nélkül! Mint nem értette őt senki addig! A töviseken is a halhatatlanság felé mentek mind a ketten. Sorsában semmi áldozatot nem lát, de adósnak érzi magát:

Oh, mivel jutalmazzam e gyöngéd
Szent barátság sok sok drága gondját?
A dicsőség minden drága gyöngyét
Hű szerelmedben fejemre fonnád! ⁹⁴

Vele akar élni, mint nemtőjével és az ő szíven aludni el örökre. E költeményt akarta férje kinyomatni, éppen akkor, mikor Gabriellát a halál elragadta. A vers azután jelent meg, ez vitte hírül halálát Hammer bárónak és innen Pichler Karolinának.⁹⁵

Régi versein nem igen javít, hiszen azok már sok csiszoláson mentek át, mire két első könyvül ide kerültek.

A harmadik rész címe: „Hymen und Amor.“ A költemény töredék. Pusztán címéből ítélve azt hinnők, hogy az 1807-ben megjelent „Amor und Hymen“-nek folytatása. Emellett bizonyítna Gabriella eme kijelentése: „Amor és Hymen“-em második részének „Hymen és Amor“ címet adok.⁹⁶ E címezést egy röpirat után venné, mely két részben jelent meg: „Sachsen und Preussen“ és „Preussen und Sachsen.“ Ezután azt gondolhatnók, hogy a „Hymen und Amor“ önálló második rész az „Amor und Hymen“ mellett. De több adatunk van reá, hogy Gabriella, a mint fölvette a második rész megírásának eszméjét, ettől kezdve

⁹² Mindkét példány R. U. J. M. 40–82. sz. a.

⁹³ S. G. 217; 48 és 84. l.

⁹⁴ Eredetiben: Aber wie? Wie kann ich dir sie lohnen?
Deiner Freundschaft rege Tätigkeit?
Diese Liebe, dieses zarte Schonen,
Diese Sorge, meinem Ruhm geweiht.

⁹⁵ Pichler Karolina: Zerstreute Blätter. 26. l.

⁹⁶ Gabriella Bacsaúyihoz 1815 jan. 14. M. N. Múzeum kéziratára. B. I. 1315. sz.

az egész művet „Hymen und Amor“-nak kereszteli át;⁹⁷ s így a Hymen és Amorba az Amor és Hymennek is bele kell esnie.

Még pedig a 9 énekből álló töredék öt első éneke alkotta az 1807-ben megjelent „Amor und Hymen“-t.⁹⁸ Ezt egyébként legjobban maga a szerkezet bizonyítja. Az első énekben a költőnő egy krónikát említ, melyből meséjét meríti. Az ötödik ének végén azt mondja, hogy megszakadt a krónika, hagyjuk máskorra a többi. Teljesen egybevágg ezzel a „Neue Annalen“ ezévi, 1807-beli bírálata: „Apróság, a mely bizony nagyobb is lehet, a fonál nincs még végére fonva.“⁹⁹ Az első öt ének kerekded mesét ad, míg a többi csak egyes „jelenetek“-ből áll, amint Gabriella a folytatást ígérte.¹⁰⁰ Csak alig összefüggve, a költőnő későbbi kapkodó műzsájának bélyegét viseli; míg az első részt csak boldog évei ihlethették.¹⁰¹

A kis mű maga még jóval korábbra nyúl vissza. Ugyanaz a hangulat sugalmazza, mely Gabriella költészetében azóta sűrűsödik, mióta Bacsányival megismerkedett. Leányos álmok helyett érettebb, asszonyos vonások duzzadnak ki költészetében, már ismeretségük második hónapjában „Das hohe Lied“ című verséből közöl néhány szakaszt.¹⁰² És itt látjuk a későbbi Amor und Hymen alapvonalait derengeni: a szerelem könnyű rózsalánccsal fon össze, a házasság azonban szolgamód kötöz meg. Itt még lány és a szerelemnek ad előnyt, mely csak a szívek oltáránál esket, az Amor-ban már a házasság szentebb, a mi az asszony álláspontja. E felfogásbeli ellentét mellett is ugyanazok az alapvonalok, csak mintegy helyet cseréltet a két szereplővel, Amort, ki lánykorában jobb felől állott, most balfelé küldi.

Ugyancsak 1800-ban említi a „Hymen“ című versét, ez talán ugyanaz, mint a fenti, közölni nem közli.¹⁰³ „Der Liebe Seeligkeiten“ ezt

⁹⁷ Bacsányi így ír róla: „Mi van Hymen és Ámorod második részével?“ (1814 december 24. M. Tud. Akadémia kéziratára. L. 40–141. sz.) Bacsányiné hasonlóan felel: „Óhajod nyilvánítottad, hogy magányomban Hymen és Ámorom második részét fejdzem be.“ (181 februárius 3. M. N. Múzeum kéziratára. B. J. B. 12. sz.) Sőt Pichler Karolina csak az első részt bírhatta, midőn Gabriellának megköszönve: „Hymen und Amor“ cím alatt emlegeti a kapott példányt. Hol így, hol úgy emlegették tehát a kis allegoriát. Világos, hogy ezek szerint az ujonnan készülő rész az elsővel szorosan kapcsolódott és így az akadémiai „Hymen und Amor“ az 1807-ben megjelent első részt is magában foglalja.

⁹⁸ Talán a Hymen és Ámor befejezetlensége is késleltette a költőnőt a kötet kiadásában. ⁹⁹ Neue Annalen (Bécs, 1807.) I. k. 276. 1.

¹⁰⁰ Gabriella Bacsányihoz 1815 januárius 14. M. N. Múzeum kéziratára. B. J. 131 sz.

¹⁰¹ Gabriella Bacsányihoz 1799 december 9. Ugyanott.

¹⁰² Minthogy „Amor und Hymen“ egy évi keresés után sem került elő, így valószínűleg az akadémiai kézirat tartotta fenn egyedül.

¹⁰³ Gabriella Bacsányihoz 1800 szeptember 3. M. Nemzeti Múzeum kéziratára B. J. 1315. sz.

tükrözi „das Hohe Lied“, mint az „Amor und Hymen.“ A második rész mindjárt az első megjelenése után forgott költőnk fejében. 1810-ben így ír férjének: „Kinevettél, hogy a második részben az ünnepélyt az Apolló-teremben akartam előadatni . . . Egyáltalán úgy látom: Hymenem új alakot nyer és készleteim rendre mind beleolvastódnak.“¹⁰⁴ Ez ünnepély a „Hymen und Amor“ kilencededik éneke. Gabriella tehát 1810-en túl egy lépést sem haladt benne, a töredékben maradt ünnepély már ekkor készült. És erre vallanak Bacsányi szavai is: „Be kell végezned. Örök kár volna a már kész szép énekekért, melyek csak az utolsó könnyű kézre látszanak várni még . . .“¹⁰⁵ E már készenlevő énekek csak a 6—9 lehettek, mert az előzők csiszolására nem szorultak, hisz már megjelentek. A „Hymen und Amor“ 1810-ben megszakadt. A meglevő énekekből csak az első öt adhat ma is gyönyörűséget: Ámor a pajkos, pillangótkergető, Hymen a kinek bogarai vannak; egy ifjú rózsán, mely mirtuszzsal elfonódva tüskétlen pompáz, összevesznek. Gyönyörű nemtőlány tiltakozik ellene, hogy sztétpéjké, mit az istenek kapcsoltak össze. Ámor a rózsza után kap, mire az égi lány a mirtusz Hymennek adja. Azóta a szerelemnek rózsaliget virul, ám árnya nincs, a házasság mirtuszerdejében nyugalom, béke honol. A költőnk elkíséri ifjú barátnőjét, ki jegyesével együtt Ámor kedves párja volt; a szerelem hajóján a házasság ölébe.

A tiszta szerkezet, a fordulatos gondolatok, pajkos élczek könnyed formában, csengő rímekben peregnek le, mint gyöngyszemek, még a befejezés — Gabriellánál szokatlan — dévajtsága is finom; az egész bájos, gyönyörködtető apróság. Mitológikus allegóriájával, rózsáival, mirtuszai-val, mintha félszázaddal előbb született volna, nyoma sincs benne a költőnk klasszikus tanulmányainak.

A többi négy ének csak arról tanúskodik, hogy a folytatás sehova se vezetett volna. Sem hangulata, sem élményei nem adhattak Gabriellának táplálékot hozzá. Meg' aztán csak önmagát ismételhette a költő, hiszen talán érezte is Gabriella, hogy befejeznie nem lehet, mert az igazi befejezés már meg volt, mikor az ifjú pár átevezett Hymen erdejébe.

Az ötödik, hatodik könyvben Gabriella új versei vannak. De nem az öregség mélabús öszikéi, Gabriella újra gyermek lesz költészetében. Játsszogat szinte, talányokat ír, aprólékosan fúr-farag egyetlen szón, tagolja őket, egy-egy szótag a gondolatok egész világát ébreszti föl benne. Ezek a charade-ok. Az ódai hangot gyakran elejti: apró, a Wiener Musenalmanachban megjelentekhez hasonló verseket ír, ugyanoly naiv ártatlansággal, akár serdülő korában. Már az 1805-ben elhagyott

¹⁰⁴ Gabriella Bacsányihoz 1810 május 29. Ugyanott.

¹⁰⁵ Bacsányi Gabriellához 1814 deczember 14. M. Tud. Akadémia. L. 40—141, sz

most újra fölvelt három kis költemény is éppen ilyen enyelgő, vagy csipkelődő. Mint a gyermek: csak játszik a víz csillogó tükrén, de nem mer mélyre nyulni. Félt talán a multtól? Hafner szerint ők a multat sohse említették, soha egy szóval nem panaszkodtak. Költeményeiben se említ Gabriella veszteségeit. Megbánást, haragot nem ismer, a fájdalom is csak pillanatnyi elborulás nála. Jellemző az anyai szenvedés után is el nem tiprott életerőre e pár sora:

„Mi régen multba szállt, nem gondolok ma arra,
Szivem jelennek él. S hogy mit hoz a jövő?
Ki a viharban tartott, nem fog elhagyni karja . . .“¹⁰⁶

A száműzött tristiáit várnók tőle, de Gabriella sokkal nagyobb lélek volt, mint költő. Nagyobb költő kéjelegne fájdalmában, Lenauként ki mindent kész volt elszenvedni; csak hogy vers jöjjön ki belőle. Bacsányiné minden kint megharczott, ha néha költészetébe került is. Talán nágyon is fájt a mult, a lelkébe zárt sírok mélyét föl nem veri soha, fölibe elülteti virágait, derüs költeményeit, hogy ne is lássák a hantokat. Ifjúkorában sem lázadozott, most se halljuk lelke viharainak panaszos visszhangját. Legnagyobb fájdalmái nem nyernek soha költői formát. Ezért látjuk költészetét a valóhoz képest kissé fakó, színvesztett másolatnak, mint a hogy kék vagy zöld tükörben elvész a belétekintő arc színe, és csak a sápadt vonásokban ismerünk magunkra.

Gabriella költészete olykor hiányos, mint a kivakult tükör foltjaiban a kép. Ő az igazi költőknek csak egyik kiváltságát: a nagyobb, finomabb érzelmi és gondolatvilágot bírta, a másikat, a művészi alkotóképességet kevésbé. Hiányzott belőle a valóban nagyokat jellemző csodás harmonia, kiket egyszerre fölragad, sodor az ihlet, az érzelmek áradata, amely fölött ők műérzetükkel mégis úrként lebegnek, nem leigázva, de tökéletes útra terelve a lelkükből fakadó őselemet. Gabriella maga mondta egyszer, hogy megörülne, ha lelki viharát versbe róná. A nagy érzésekre nem volt művészete, művészete számára csak kisebb, enyhébb érzései voltak. Lelki világához képest költészete szegény. Egyébként önála sokkal nagyobbak is vallották, hogy az érzelem bizonyos magas fokát szóba önteni nehezebb, mint érzés nélkül szépen verselni.¹⁰⁷ Azután ő nem is tudott soha szemrehányást, panaszt tenni

¹⁰⁶ Eredetiben: Was sonst vorüber ist, dran mag ich jetzt nicht denken;
Die Gegenwart allein beschäftigt meinen Geist.
Wer mich im Sturm erhielt, wird meine Zukunft lenken.

¹⁰⁷ Például Vörösmarty: Nem érez, a ki érez szavakkal mondhatót. Érdekes erre nézve Eminescu Mihálynak egy költeménye. (Criticilor mel.) Könnyű, mondja, verset írni, ha nincsen mondanivalónk. De ha mintegy égszakadás rohannak meg érzelmeink, nincs szó, melylyel azokat kifejezni bírnók.

mások ellen. Ha sebet kapott valahol, akkor csak hallgatása árulja el megbántatását. A kiket szeret, azokhoz lelke minden kincsével fordul, a kik méltatlanul bánnak vele, azok ránézve mintha nem is léteznének.

Búcsu a szerelemtől és barátságtól.

nek, szárnyat már nem tudna bontani, csak elmulat, szórakozik. Sejtelve sincs, hogy az ő költészete rég elvesztette értékét, és szinte jó volt, hogy a kötet sajtó alá nem került. A részvétlenség talán az utolsó és legnagyobb csapás lett volna lelkének, mert egész élete munkáját látta volna összeroppanni. Gabriella olyanná lett, mint a vak madár, melyet megénekel; nem látja a világot, nem tud új hangot, új dalt tanulni, de halhatatlanságában reménykedik.

Ide vehette volna a Sessi Mariannához írott költeményt, a „Vertrauen auf Gott“-ot, ám azért így is hű tükör a gyűjtemény, mert Gabri-

A császári háztól lantja elfordult. Utolsó dala „die Deutsche Muse“¹⁰⁸ volt, melyet ide is fölvettem. Most a Lamberg családot zengi, megéneklí ismerkedésüket, a hercezkisasszony esküvőjét, a kis „Kinderscene“ is a Lamberg gyermekek számára készülhetett. Más ismerőseiről, mint Hammer báróról, Kokorsova grófnőről sem feledkezik meg, egész a hajdani alkalmi hangokat halljuk, még versmértekeit is a régieketszedi elő.

Az egész gyűjtemény egy élet betakarított gyümölcse: az ifjúság lüktetőbb, ábrándosabb hangulatai után az asszonyi boldogság szemlélődőbb, reálisabb vallomásai, majd a „Hymen und Amor,“ a házasság poétikus megdicsőítése, aztán az öregség apró örömei, a játékra hajló elme pepecselő magamulatattása. Vágyai nincsenek,

¹⁰⁸ Különnyomatban az Akadémiában.

ellának minden vonását visszatükrözi. Akár az egész gyűjteményt a maga fokozatosan átalakuló szellemével, akár előbbi gyűjteményeit, akár csak szerelmi líráját vagy bármily tárgyú versei legtöbbször tekintjük, a mindenirányú érzelme, hajlandósága, minden öröme, keserősége és csalódása mögött Gabriella költészetében állandó vonást nyertünk: a veszteség, a fájdalom által való megneemesülést, egész költészetének alapeszméjét. Éppen ezért a Gabriella költészete a legnevesebb optimizmusé. „Tövis közül rózsát szakítani.”¹⁰⁹ Minden megalázás után — bár darabig sárba verve hajlunk meg a csüggedés ólmos esője alatt, mint a pálma: suly alatt nőni, soha magunkat semmi emberi keserőség által porbadönteni nem hagyni: „Tisztán őrizni meg önértékünket.”¹¹⁰ A legkietlenebb sivárságban oázist, a legvakabb éjszakában a fénynek bár szentjánosbogárnyi pontocskáját keresni: szerelmünk vesztén a barátságban, barátságért a művészetben, dicsőségért az erényben, önmagunkban lelni vigasztalást, s ha lelkünkben sincs semmi már, mindenek végokához, istenhez menekülni, szépség, ifjúság, földi javak, szeretteink vesztén az ő dicséretére nyitni meg ajkunk: Ő minden és mindent tehet!

Gabriella maga mondja: „Én, mint Schiller költője, a földön rövidet húztam.”¹¹² De

Az istenség adott a költőnek hatalmat

Az életen eszmékkal filni szent diadalmat.¹¹³

Ez Bacsnányiné, Baumberg Gabriella élete, költészete. Jutalma: „Képed, egész drága lényed az én örök, halhatatlan szerelmem által rajzolt, változatlan mása mindig és mindenütt él, és lelkem előtt lebeg.”¹¹⁴ Életük első súlyos éveiben mondja ezt Bacsnányi, és érzelmeiben meg nem változott soha. Szerelmével, szellemével asszonya mellett marad, és az mellette. Pichler Karolina, ki Gabriellát élete végeig szívében hordta, ki két művében is helyet szentel közös emlékeiknek, ki halálakor is egyedül figyelmezteti a bécsiakat rája; ki hön szeretné emlékét megmenteni, — ő a női szív finom sejtésével írja róla: „Hogy férjének birásában boldognak érzé magát . . . ez az egyetlen fénypont, a min barátainak meleg részvéte megnyugodhat.”¹¹⁵

¹⁰⁹ Valamennyi a rendezett gyűjtemény IV. könyvében.

¹¹⁰ Gabriella Bacsnányihoz 1816 május 20. M. Tud. Akadémia. L. 40—140. sz.

¹¹¹ Akadémiai kéziratos gyűjtemény. (Rendezett.) II. könyv: Schillers Bild. R. U. J. M. 4-r.—82. sz.

¹¹² Gabriella Bacsnányihoz 1816 februárius 8. M. Tud. Akadémia. L. 40—140. sz.

¹¹³ Eredetiben: Dem Dichter hat's ein Gott in seine Macht gegeben
Sein hohes Ideal zu pflanzen in das Leben.

¹¹⁴ Bacsnányi Gabriellához 1810 márczius 1. M. N. Múzeum. B. I. 1315.

¹¹⁵ Pichler Karolina: Zerstreute Blätter 26. l.

Kínos betegség, csúz ragadta el Gabriellát. 1839 július 24-én éjjel 11 órakor szakadt meg élete és férje ezt vésette sírkövére:

Fern von allen, die uns lieben
Die Blut und Freundschaft uns verband,
Hier, wo mir nichts als du geblieben,
Hier ist mein letztes Vaterland.

Mindentől elszakadva, távol
Mi drága volt szived- s szivemnek,
Hol te maradtál egy világból:
Végső hazámban itt pihenjek.

Bacsányi csak pár évvel élte tul feleségét. Gabriella otthona, butorai eladásra kerültek; Hafner semmit sem tudott belőlük megmenteni. Csak a kéziratok jutottak neki és ő ezeket a M. Tud. Akadémiának ajánlotta föl. Gabriella hagyatéka méltóbb helyen nem lehetne. Mert csak a mi kevésbbé értékes volt benne: költészete volt Ausztriáé. Élete a magyar költőé volt, példája a miénk: magyar lányoké, asszonyoké.¹¹⁶

¹¹⁶ Munkánk illusztrációiról a következő képmagyarázatot közöljük:

Értekezésünk fejléczeit (a 3, 7, 105. és 201. lapon) és első záróképét (a 6. lapon) az 1770–1774 közt — tehát Bacsányiné ifjúkorában — Lipcsében megjelent „Lettres à une princesse d'Allemagne sur divers sujets de physique et de philosophie” című három kötetes munkából reprodukáltuk.

Bacsányiné Baumberg Gabriella leánykori képe (a 2. lapon) másolata a kassai Felsőmagyarországi Rákóczi-Múzeumban őrzött eredeti olajfestménynek, mely oda néhai Bubics Zsigmond püspök hagyatékából került. Nagysága 67 × 53 cm. Bal sarkában, alant: Füger pinx. 1807.

Az I. fejezet záródísz (az 54. lapon) Baumberg Gabriella Bécsben, 1800-ban megjelent „Sämmtliche Gedichte” cz. műve czimlapját díszítő rézmetszetéről való. Aláírása: Ich führe dich in jenen Hein, komm mit!

Bacsányiné aláírása a württembergi herceghez írt leveléről.

Bacsányiné Baumberg Gabriella asszonykori képe (a 109. lapon) szintén a kassai Felsőmagyarországi Rákóczi-Múzeumban őrzött eredetijéről készült, a mely az előbbinek nagyságban is megfelelő párja. A vászon hátulsó felén ez a felírása van: Klein v. Muntii pinxit 1791. Ez a Muntius minden valószínűség szerint Kininger. A képet utólag, 1902-ben restaurálták.

Baumberg Gabriella „Gedichte”-inek czimlapja (a 115. lapon) Bécsben, 1805-ben megjelent kötete rézmetszetű czimlapjáról.

Záródísz (a 126. lapon), mely Bacsányinét egy szomorúfűz alatt tünteti fel, a mint lantját ráakasztja; a „Sämmtliche Gedichte” rézmetszetéről.

Búcsu a szerelemtől és barátságtól (a 218. lapon) Bacsányinét ábrázoló allegorikus kép, a „Sämmtliche Gedichte” rézmetszetéről.

Bacsányiné és neje sírja a linzi temetőben (a 220. lapon) a *Vasárnapi Ujság* 1872. évf. 305. lapján megjelent fametszetű képéről kicsinyítve.

